

Pravda v české myšlenkové tradici [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Pravda v české myšlenkové tradici \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Pravda v české myšlenkové tradici \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 25. 3. 1992

◆ lecture, Czech, origin: 25. 3. 1992

Pravda v české myšlenkové tradici [FF UK] [1992]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: No, a teď je tam ještě jedna věc, že to spočívá v několika rovinách. My jsme se dotkli jenom jedné, a tu si musíme uvědomit. Totiž že ta definice pravdy je nekontrolovatelná nebo nerealizovatelná. Říci, že pravda spočívá v souhlasu našeho myšlení s věcí, předpokládá, že tady máme nějakou možnost to srovnat.

No a jak máme vědět, jak vypadá věc sama o sobě bez toho, jak se nám jeví, a srovnat s tím to, jak se nám jeví nebo co o ní víme, co o ní říkáme, co si o ní myslíme? Jak to máme srovnat? To bychom museli vylézt ze sebe, ze své kůže a podívat se na tu věc. Už tohleto ukazuje, že je v tom cosi nesmyslného. Nikdo tu shodu nemůže nijak posoudit. My to nemůžeme postavit obojí proti sobě: jednak výpověď nebo myšlenku, ideu, soud a na druhé straně tu věc samu. To tady není pozorovatel, který by to vůbec mohl posoudit, který by se mohl postavit někam na třetí místo a zjišťovat, jestli se to shoduje.

Teď si uvědomte, my jsme si tím, jak jsem citoval Heideggera, ukázali ještě další důvod, a to je to, že se nepodobá myšlení věci. To je ten argument, který jsme si ovšem zároveň hned trochu relativizovali, že kdyby byl míněn vážně, museli bychom ho označit za *sofisma*, totiž že pětikoruna a myšlenka pětikoruny se ničemu nepodobají. Mimochodem to dvojí je trochu v rozporu. Protože když nevíme, jak vypadá opravdu pětikoruna, jak můžeme vědět, jestli se naše myšlenka pětikoruny podobá, nebo nepodobá? Tam ovšem je ta rovina posunutá, proto se to zdá být v rozporu, protože to považujeme za jednu rovinu, zatímco jde o dvě různé roviny. Když jde o posuzování toho, jak vypadá věc sama a srovnání, tak jde o něco jiného, než když zkoumáme myšlenku pětikoruny a to, jak se nám pětikoruna jeví. To jsou dvě různé věci. Na ten argument té pětikorunové nepotřebujeme vylézt ze sebe. Tam každý víme, že pětikoruna, jak se nám jeví a jak si každý může ověřit, je kulatá, kovová, dá se za ni něco koupit. To máme tu zkušenost. My nepotřebujeme vylézt ze sebe a kouknout se, jak pětikoruna vypadá bez koukání, jak je těžká bez těžkání, kolik se za ni koupí bez kupování. Čili to není v striktním rozporu, tyto dvě věci. Na první pohled to tak může vypadat.

Ale dneska bychom si chtěli ukázat ještě něco dalšího. A to je ta zkušenost, která vedla už v staré filosofii a ve vědě také k tomu, aby se stanovovaly určité zásady, určité principy, určitá kriteria, podle nichž se víme, když máme posuzovat, zda jde o pravdivé nebo nepravdivé soudy, o celé teorie a podobně.

Čili co to je kritérium? Je to jakási norma, jakási zásada, princip, který je třeba dodržet, když zkoumáme věci a když zkoumáme i to své zkoumání těch věcí. Běžně se pak mluví o kritériu pravdy. A kritérium pravdy nebo pravdivosti je třeba právě ta shoda. Teď jsme o patro výš než v tom prvním případě, kdy se v adekvátní teorii vykládá, že pravda je shoda se skutečností. Tam ta shoda, to shodování, *adaequatio*, připodobňování, přirovnávání, se stává normou té pravdivosti nebo kritériem té pravdivosti.

A teď je tady jedna zajímavá věc. Jestliže chceme posuzovat pravdivost, a tedy pravdu, tak že dbáme určitých kritérií, jestliže pro posouzení pravdivosti nějaké výpovědi je pro nás rozhodující, zda byla nebo nebyla dodržena určitá kriteria, tak to znamená, že ta kriteria jsou vyšší instancí než ta pravdivost. My si chceme ověřovat pravdivost nějakými měřítky, normami, a to znamená, že ty normy jsou vyšší než ta pravdivost.

Když přestaneme rozlišovat mezi pravdivostí a pravdou a kriteria považujeme za kriteria pro posouzení pravdy samotné, tak se dostáváme do zvláštního dilematu, protože ať stanovíme to kritérium jakkoli, tak vždycky se můžeme tázat, zda jsme to stanovili správně, pravdivě. Zda to odpovídá pravdě, zda ve světle pravdy se to kritérium osvědčí nebo neosvědčí.

To znamená, že my se pokoušíme za předpokladu, že jsme neudělali rozdíl mezi pravdou a pravdivostí o pravdě a pravdivém soudu... Tedy když chceme zajistit pravdivost nějaké výpovědi a tedy pravdu tím dodržováním nějakých kritérií, pak kritérium, podle kterého budeme posuzovat pravdivost a pravdu, je něco důležitějšího než ta pravda sama. To je přece jasné. Jak je to možné, když nakonec to stanovení toho kriteria podléhá verdiktu pravdy, podléhá posouzení, zda je to pravé nebo nepravé, pravdivé či

nepravdivé, zda to odpovídá pravdě nebo neodpovídá pravdě?

Tento rozpor je jedním z důvodů, proč se pokoušeli zejména novodobí filosofové místo o pravdě mluvit o něčem jiném. Příklad toho jsem vám tady uváděl, třeba jak komentoval František Krejčí Rádla v časopise *Česká mysl*, když říkal, že všechno to Rádlovo povídání se ocitne v pravém světle, když místo slova pravda si tam všude řekneme pravdivost. V tu ránu veškerá mystika Rádlových výpovědí najednou zmizí tak tohle byl přesvědčen Krejčí, že k tomu tak je. Nebyl v tom sám, není to jeho vynález, je to v podstatě celá linie evropského myšlení. Konkrétně v případě Krejčího je to navazování na pozitivismus *comteovský*, ale podobně to vypadalo i v té anglosaské empiristické tradici a tak dále. Tedy pravda se měla vyložit podle něčeho jiného, pravda se měla převést na nějaký vztah mezi *jsoucím* a *jsoucím*, to jest mezi *jsoucí* věcí a *jsoucím* myšlením, *jsoucím* v myšlení. A tedy pravda se stala zase něčím *jsoucím*. Jakožto *jsoucí* mohla být měřena, posuzována, kladeno na ni jisté měřítko či kritérium.

Pravda tedy je v tomto smyslu pokládána za něco, co musí vyhovovat nějakým předem stanoveným kritériím a ta kritéria jsou stanovena lidsky. Nic by nám nepomohlo, kdyby tím kritériem byl třeba Bůh. Boha nemáme v ruce, to není měřítko, které můžeme přikládat, takže by nám to nepomohlo. My se chceme zbavit, nebo ti moderní myslitelé nebo už vlastně ti novodobí se chtějí zbavit té nejistoty a nejasnosti kolem pravdy tím, že chtějí pravdu převést na něco, co je měřitelné, konstatovatelné.

No a ovšem tohleto je v evropské tradici jenom jedna stránka. Do evropské tradice myšlení o pravdě patří také druhá stránka, mohli bychom říct druhý extrém nebo druhý důraz, totiž že pravda je to nejvyšší. Že ať děláme co děláme, ať myslíme jak myslíme, vždycky nakonec pravda je to rozhodující, co staví všechno naše konání i myšlení do svého světla, to jest do pravého světla. Existuje jenom jediné pravé světlo a to světlo pravdy. Ta metafora světla se táhne po celou dobu křesťanského myšlení. Já nevím, jestli jsou o tom nějaké knížky, nevím, kdo s tím přišel první, možná že je to dokonce antický vynález, to světlo, že se to týká vědění, čili že by to bylo možné, ale každopádně je to myšlenka neřekněme vlastní, když se domyslí do konce.

Ta metafora světla ukazuje na jednu důležitou věc. Že to, co vidíme, to není to světlo, nýbrž jsou to věci. A věci vidíme pouze ve světle. Bez světla nevidíme nic. Takže pravda není to, co vidíme, nýbrž ve světle čeho vidíme. Tady je ta metafora velmi funkční. Možná, když se s ní jde moc daleko, tak se také stává zrádnou. Ale něco to chce říkat a tahle metafora se drží v celých dějinách evropského filosofického myšlení. Vždycky znovu a znovu se u některého myslitele objeví. I když filosofové se velmi často snažili tomu se vyhnout a myslet to přesněji, poněvadž metafora se jim zdála být čímsi nečistým, čímsi obrazným. A přesto se to stále udrželo. Čili musíme vzít v úvahu, že v dějinách evropského myšlení tato metafora si uchovala stále jisté pozice, jistou platnost.

No a to znamená zároveň, že když zkoumáme věci ve světle pravdy, tak je to něco takového jako když zkoumáme cokoli, třeba květinu ve světle slunečním nebo ve světle nějaké žárovky. My tu žárovku potřebujeme, to slunce potřebujeme, bez toho to nejde, ale my zkoumáme něco jiného. Otázka pak zní, když už opustíme metaforu, jak se vlastně my vztahujeme k té pravdě? Pokud bychom tu metaforu chtěli držet dál, a to nedoporučuju, tak by to vypadalo asi takhle. My samozřejmě jsme závislí na tom světle prostě proto, že my *de facto* žádné věci nemůžeme vidět. To, co my vnímáme, v uvozovkách vnímáme, co čijeme v očích, to jsou jenom světelná kvanta. To jsou paprsky, to jsou různé druhy světelných vln, které my vnímáme jako barvy, když je jich kvant dostatečně. Čili na naši sítnici dopadá nějaký počet energetických kvant nabitých nějakou energií. To znamená mají jakousi amplitudu, mají vlnovou délku a my na to nějak reagujeme. My nevíme jak. My nevidíme kvanta, my nevidíme to světlo fakticky vzato. A nebo aspoň my nejsme schopni kontrolovat, co to vlastně na naši sítnici dopadá. My máme jenom tu zprávu výslednou.

My vlastně nevíme, jak to chodí v té dráze nervové, jak se to vlastně přenáší, jak ta informace je probírána, jak se provádí syntéza, až nakonec my máme dojem, že něco vidíme, ačkoli my nic nevidíme fakticky. My nic nevidíme. Aby si někdo nemyslel, že obraz něčeho dospěje do našeho oka. Vůbec ne. Do našeho oka se dostanou jenom ty kvanta světelného záření. A přesto máme výsledný dojem, že něco

vidíme. No a takhle by to vypadalo i s tou pravdou, že jak ta pravda na nás působí, to my vlastně nevíme. A my nevidíme ty věci, my nejdeme posuzovat věci, my se s nimi vůbec nedostaneme pořádně do styku, rozhodující tady jsou ty nějaké informace, které máme od pravdy. Jenomže my nevíme, jak ta pravda na nás působí.

Já jsem tu analogii s viděním si tady vzal proto, abychom si uvědomili, že když se mluví o pravdě a řekne se, že my vlastně nevíme, jak ta pravda na nás působí, tak to vypadá jako nějaká mystika. Jenomže když mluvíme o světle, tak to žádná mystika není a je to tam totéž. Proto se asi ta metafora tak dlouho udržela. To není žádné vysvětlení, to je jenom vědomí, že když poznáváme něco pravdivě, tak že nepoznáváme pravdu, nýbrž poznáváme věci. Ale ty věci můžeme poznávat pouze ve světle pravdy. Jinak to naše poznání je špatné poznání. Když je to v jiném světle nebo bez světla, vůbec není možné žádné poznání. A když je to v jiném světle, tak to není pravdivé, tak se to na to jenom zdá, tak to je jenom domněnka. Už staří Řekové rozlišovali mezi míněním, *doxa*, a znalostí, což může být *epistémé* nebo *frónésis* podle toho, na co se dává důraz, ale je to rozdíl proti tomu, co se nám jenom zdá. Tak se to ukazuje. To je rozum pro rozum. No, a co to je rozum? Čemu ten rozum vlastně rozumí? Čemu rozumíme, když vidíme? My nějakým způsobem, a zase nevíme jak, rozumíme tomu, co se děje v našem mozku, nejdřív na té sítnici, potom na těch dráhách nervových a potom v mozku. My tomu nějak rozumíme. My nevíme jak. My vůbec nevíme, jak k tomu dochází, jak to, že máme dojem, že vidíme. Ale vidíme. A je to praktické, my si to můžeme ověřit, ti druzí vidí taky tak, můžeme se o tom domluvit. Navíc když něco vidíme, můžeme tam dojít a jinými smysly si to ozkoušíme, jestli opravdu to tady je. Ono to skutečně jde nahmatat, hmat nám potvrdí, že to tady je, nejenom to. Teď ještě navíc, když do toho bouchnem, tak ono to i slyšet je. Čili jednotlivé smysly nám ověří, že se nemýlíme, není to iluze jednoho smyslu. Bylo by to komplikované, kdyby to musela být souhra iluzí smyslových, omylů smyslových, několika nebo všech. A kdybych to ještě mohl líznout, a ono to nemá žádnou chuť, a kdyby to byl třeba homole cukru, tak bych poznal ještě další vlastnosti. A všechno to dám nějak dohromady. No, a to, jak dávám dohromady informaci sluchu a zraku a chuti a podobně, no to je podobné, jako dávám dohromady, nebo ono se mi to dává dohromady, když vidím ty jednotlivé... když dopadají jednotlivá kvanta na mou sítnici. Čili my musíme počítat s tím, že to tak je zařízeno, že my nějak vidíme, a nevíme jak. My to nemůžeme od samého začátku kontrolovat. Proč bychom měli kontrolovat od samého začátku, jak vlastně posuzujeme svět, věci, jak o nich soudíme, pravdivě či nepravdivě? Proč bychom měli od samého začátku? Ta otázka, kterou staví Descartes, že všechno budeme... o všem budeme pochybovat, a teď vyjdeme jenom od toho, o čem nelze pochybovat, co je zcela nepochybné, to je dosti metodicky pochybný krok. I když teda je to vždycky líčeno jako příklad skutečně takové razantní a jasné metody. Už jenom ta chyba na začátku, že prostě vím, že tu a tam něco špatně vnímám, a tak pro jistotu budu předpokládat, že vnímám všechno špatně. Občas se v něčem zmýlím, tak pro jistotu budu předpokládat, že vždycky se mýlím. Co to je? To je absurdita. To je zcela nepraktická záležitost. To se dá takhle teoreticky vyložit, ale fakticky si takhle nikdo nemůže počínat. My víme, že naše poznatky jsou nejisté, a proto děláme vše v našich silách, abychom ta problematická místa, ty problematické předpoklady, abychom zpochybnili, podívali se z jiné strany a zkontrolovali, v jaké je to souvislosti s jinými věcmi. My teprve pořád tím, že kontrolujeme ten celek, tak si ověřujeme, zda zrovna tohleto není omyl. Ale když budeme pochybovat o všem, tak pak z toho máme tu jedinou věc, že když pochybuji, tak že nemohu pochybovat o tom, že pochybuji. Proč právě o tomhle nemohu pochybovat? Proč se nemohu... a ty námitky byly vzneseny, jsou absolutně pádné, ukazují, že proč se máme tady zastavit? Co když i já celý se zdám jenom komusi, i s tím, že pochybuji, i s tím, že nepochybuji o tom, že pochybuji? Co z toho vyplývá? Že to vztahuji k sobě. Takhle se mohl domnívat nějaký vír, který vznikne momentálně v potoce kolem nějakého balvanu, že tedy když je schopen se vrátit k sobě a neustále se potvrzovat, takže je. Že je schopen se k sobě vracet, točit se tady kolem sebe. To skutečně není argument, filosoficky to není argument. Tedy my musíme vzít v úvahu, že tohleto jsou nějaké takové nejasné věci v pozadí. My se musíme pokoušet do toho pozadí pronikat, ale nemůžeme tak dělat skrze takové věci jako *cogito ergo sum*. Právě tak jako předpokládáme, že když vidíme, tak vidíme a

můžeme to kontrolovat, jestli ten druhý to vidí taky, a jestli fotografie to vezme, když někdo říká, že tam je nějaké UFO, no tak se to vyfotografuje a zjistí se, jestli to je taky vidět, nebo jestli to jenom lidé viděli subjektivně. Všecky možné kontroly se dají dělat. Takže k ničemu nevede říct: „Tak to vůbec všechno smeteme, to prostě každé vnímání je marné, já vlastně nevím nic, a teď se budu pít po nějaké jistotě.“ Takové absurdní jistotě jakože když pochybuji, tak že je nepochybné, že tady je někdo, kdo pochybuje. To, že jsme si tady teď řekli, že to jistě vypadalo poněkud dogmaticky, a možná že vám to připadalo i teologicky nějak podezřelé, že ta pravda je nakonec vždycky tou poslední instancí, která posuzuje, zda ten či onen náš soud, ten či onen náš čin... to si budeme stále opakovat, že pravda se netýká jenom toho, co je v naší hlavě. Rozebere se to jistě mnohem důkladněji, ta zakotvenost pravdy spíš v tomhle, než že říkáme: „Místo pravdy je v soudu.“ Samozřejmě místo pravdy v celém životě, nejen v soudu. Je možno právě tak pravdivě a nepravdivě myslet, pravdivě a nepravdivě vypovídat, jako pravdivě a nepravdivě žít, udělat pravdivý a nepravdivý čin. Ale k tomu se ještě budeme muset vracet, ta pravda je dění mnohem hlouběji než aby bylo možno ji vykázt jen v myšlení nebo v soudech. Ten argument pro soud, to je spíš... ten je platný pro to, abychom si nemysleli, že pravda je záležitost vztahu pojmu k věci. To je další důvod, proč vlastně by ten argument Heideggerův neměl platit, protože on tam mluví o představě, myšlence, ideji, pojmu pětikoruny. Nic takového podle Aristotela není pravdivé. Pravdivým může být pouze soud. A soud, co to je? To je predikát. Soud je všude tam, kde něco říkáme o něčem. To jest vypovídáme něco o něčem, to je predikace. No a podle Aristotela pravda má místo jenom tam, kde se něco o něčem vypovídá. Nikoli kde máme pojem. Pojem nemůže být pravdivý ani nepravdivý podle Aristotela. Čili tady zase máme tu představu a podobně, o které tam Heidegger mluví, o té představě, nebo spíše o tom intencionálním předmětu. To je daleko přesnější. Tedy když jsme říkali, že ta pravda je tou poslední instancí, tak vlastně jsme to asi všichni cítíte, že to je cosi dogmatické, že to vypadá nefilosoficky. Ovšem to je proto, že jsou ve vás zakořeněny ty předsudky. Když si vezmete tak metafyzické, tak Heideggerovsky zpředměťující filosofy – neznám víc zpředměťujícího filosofa, než je ten Descartův žák, trochu žák, Baruch Spinoza – tak tenhle jednou prohlásil, pochopitelně když se podíváte na ideál pravdy u Spinozy, tak uvidíte, že to má své problémy. Ale tento verdikt, tento výměr, tato výpověď, ta je naprosto přesná. Co řekl? *Veritas est index sui et falsi*. Pravda je kritériem sebe samé a omylu.

Není žádné jiné kritérium než pravda. To je přesně to, co jsme tady říkali. Tak toto najdete u Spinozy. Toto si zapamatujte, protože to je věc takřka světodějného významu. Toto si uvědomte. Spinoza to zapracoval do své teorie, která není v pořádku, ale tenhle ten výměr je v pořádku. Co z toho vyplývá, když to vezmeme vážně? Vezměme tento výměr Spinozův vážně. Co to znamená? Tak zaprvé to znamená to, co jsme už říkali, že není žádné kritérium, které by bylo vyšší než pravda. Proto pro posouzení toho, zda je něco pravda, nebo není pravda, nejvyšším kritériem je sama pravda. Jestliže nejvyšším kritériem je sama pravda, a jestliže my teda tu pravdu nemáme – protože kdybychom ji měli, tak pak to, že ji máme, to, že je v našich rukou nebo v naší mysli, to znamená, že už ji máme někde uchycenou a my bychom už mohli všechno měřit, ale my to nemůžeme měřit, protože tu pravdu nikdy nemáme v ruce.

No tak z toho vyplývá, že my vlastně nemáme nikdy možnost ověřit pozitivně – a to je ta teze Karla Poppera. Popper nikdy neuvádí tento důvod ani Spinozu, a přesto je to úzce svázáno. Tady vidíte, jsou myšlenky, které v dějinách filosofie pracují takovým způsobem, že si toho filosofové nejsou vědomi. To není ospravedlnění filosofů, filosof má myslet tak, aby věděl, co dělá. Ovšem my zároveň víme, že nikdy nemůže přesně vědět, co dělá. Ale je to jeho povinnost, a když to neví, tak je to jeho vina. Takže je to vina Karla Poppera, že neví, na co navazuje. Ale to bychom se daleko dostali, kdybychom tohle aplikovali všude, protože například celé české dějiny jsou plné, teda dějiny myšlení jsou plné toho takového podivného pojetí pravdy, ke kterému se stále vracíme, a vlastně nikdo si to pořádně neuvedomil. Teprve v tomto století začalo to trochu být reflektováno, že najednou začalo to, *pravda vítězí*, co to znamená? Jaké to má pozadí, co to vlastně je?

Tedy, proč jsem toho Poppera uvedl? Ta jeho teorie falzifikace. On říká, že věda nikdy nemůže prokazovat pravdivost. To, o čem se dřív pořád mluvilo jako o verifikaci. Říká: to není možné. Verifikovat nelze nikdy

nic. To jest verifikovat to definitivně. Co jediné věda může dělat, pokoušet se – jakmile se někde objeví nějaká teze, nějaká teorie, hypotéza – pokoušet se ji falzifikovat. Prokázat, že neplatí. A když dlouho odolává, tak je možné, a dokonce když velmi dlouho odolává, tak je dokonce pravděpodobné, že něco na ní bude.

No a tohle vyplývá z toho našeho základu, to vyplývá také z té formule Spinozovy. Jestliže jenom pravda sama je kritériem sebe samé a omylu, tak my do té míry, do jaké chápeme pravdu, do té míry, dokud jsme ve své mysli, ve svém rozumu jsme osvíceni tím světlem pravdy, do té míry můžeme rozpoznávat omyl jako omyl. Ale nikdy si nemůžeme být jisti, že když rozpoznáváme pravdu jako pravdu, že to opravdu je pravda. To si nikdy nemůžeme být jisti.

Samozřejmě tady nejde o pravdy toho typu, jako dva a dva jsou čtyři nebo podobně. To není žádná pravda, to je pouze logická bezspornost. Záleží na tom, v jaké soustavě pracujete a tak dále. To je prostě logická správnost. V případě otázky pravdy jde o víc. A tam nejde jenom o tu shodu. To záleží pak na typu pravdy. Protože kdyby šlo o shodu, tak bychom museli vylézt ze sebe a podívat se, jak to vlastně je. To nemůžeme, takže shodu nemůžeme. Anebo tu shodu omezíme na shodu mezi pojmem a představou, pojmem a vjemem.

Ale to má zase další potíže, protože tady bychom museli zabrousit do *epistemologie*, do *noetiky*, kde se ukazuje, tedy, že nemají pravdu *empiristé*, když se pokoušeli podobně jako fyzika dělit svět na malé až nejmenší kousky, na atomy, tak podobně *empiristé* a *senzualisté* chtěli dělit vědomí na nejmenší kousky, na takzvané bezprostřední kousky vědomí, což je zvlášť takové podivné, že musí to být vědomí. Když to není vědomí, tak to ještě není vnímáno. A přitom ale zase tam nesmí být nic jiného než vnímání. To je ten *senzualismus* a *empirismus*. Takže je tam vědomí a nesmí tam být rozum, ten teprve s tím pracuje dál. No je to zase rozporné, ale to teď nebudeme zkoumat, protože máme úkoly jiné.

Tedy, to jsem snad doufám nezapomněl říct, že ten Spinoza se dá citovat jenom takto krátce, ale když bychom se podívali na celkové pojetí pravdy u Spinozy, tak je vadné. Tam zase najdete tu *adekvátní teorii*, ta tam vládne u Spinozy. Nicméně tato formulace je velice důležitá a vlastně vybočuje z té – to je zase Spinoza, u Spinozy je spousta věcí, které si přináší jako žid ze své vlastní židovské tradice. Jeho rodiče utekli ze Španělska do Holandska, kde začínala být demokracie a vypadalo to, že tam židé budou moci žít v bezpečí. Tam se skutečně cítili dobře a udržovali si tu tradici. Ale on nebyl... Já nevím, jestli jste měli někdy Spinozovy nějaké spisy, třeba *Tractatus theologico-politicus*, tak je plný reminiscencí na Starý zákon. Nebo Spinoza napsal první hebrejskou gramatiku důkladnou samozřejmě existovaly ještě takové drobné učebnice, ale Spinoza na to šel velice, velice vědecky a je to poměrně slušná hebrejská gramatika, které bylo používáno. Většinou se zamazávalo Spinozovo jméno, pokud to bylo vytištěno, aby to nedráždilo, ale bylo to používáno prakticky v teologických kurzech. Velmi dobrá učebnice, protože on znal bezvadně hebrejsky.

Pochopitelně na druhé straně zase to bylo podobně jako třeba u Filóna Alexandrijského. Spinoza byl neobyčejně ovlivněn Descartesem, a to znamená tou evropskou tradicí, a to znamená řeckou. Takže tam najdete obojí podstatu. Bohužel v té jeho velké koncepci filosofické tam naprosto vítězí Descartes a s Descartesem Řecko.

Nicméně tohleto, ta myšlenka, že pravda je *index sui*, že je kritériem sebe sama a omylu, to je myšlenka, která asi není myslitelná čistě řecky, takto chápáná. No a tohleto samozřejmě můžeme aplikovat mnohem širším způsobem, než se to u toho Spinozy nebo vůbec v tom našem kontextu objevilo. Tedy pravdivost a pravda, která nesmí být redukována, nesmí být zatlačována jen do myšlení. Ta tedy nesmí být ztotožňována s něčím, co můžeme pozorovat, ať věci, ať lidské činy, ať lidské výpovědi nebo myšlenky, dojmy, cokoli, umění, na co si vzpomenete. Nikdy nic, co se pokouší pravdu pochopit, vyjádřit, zaznamenat – nic nemůže být ztotožňováno s tou pravdou. Vždycky musíme pamatovat na to, že je to lidský pokus o pochopení, lidský pokus o zaznamenání, a nakonec nad každým takovým lidským pokusem ta pravda sama vládne, ukazuje, zda je to pravé, či není pravé. Takhle to musíme vždycky brát.

To znamená, je to strašně důležité pro určitou představu o zjevení. Teologové stále hovoří o zjevení. Ta

myšlenka zjevení je užití jistého *filosofématu* na náboženskou, religiózní souvislost. Nemuselo jít o křesťanství. Tedy pro všechna vyšší náboženství se božstva nějakým způsobem zjevují. Víte, že celá řada takových všelijakých rituálních a někdy až podvodnických způsobů pravdy – abych to vzal velmi obecně – mělo to vždycky rituální charakter, ale vždycky to bylo spojeno s jakousi aktivitou, s jakousi pracovní námahou. Například *haruspicie* nebo ještě takové nejméně práce bylo pozorování letu ptáků. Tak ti letěli a bylo potřeba jen se na ně dívat, ale například věštění z drobů nebo z vnitřností – tam bylo potřeba vykoukat, rozpitvat a anatomická činnost při tom byla nezbytná. I to, co se dodnes v podobě velmi odlehčené zachovává, jako ovlivňování snů nebo věštění z kávové sedliny, což vyžaduje poměrně málo práce. Velmi mnoho práce vyžaduje astrologie. Tam je to dokonce spojeno přímo až s nadměrnou matematickou námahou. To vypočítávání konstelací a pozic hvězd a tak dále je zapojeno do vlastně něčeho takového jako věštění.

Tedy to vlastně nepatří do téhle situace, já to vykládám asi následovně: to je taková teorie, která by snad mohla trochu pozitivního něco říct o těchto podivných praktikách. Víte, jak jsme všichni zatíženi jistými schémata myšlenkovými, představovými a tak dále. To znamená, že většinou, když se něco děje, tak my už to pročesáváme předem a některé věci už samočinně interpretujeme určitým způsobem. Nebo jiné třeba neinterpretujeme vůbec, nevnímáme je, vůbec jako kdyby tam nebyly.

Tak teď je třeba najít způsob, jak nás vyhodit nebo jak sebe samého vyhodit z těch zajetých kolejí. Ty zajeté koleje většinou znamenají sice jistou adaptaci na prostředí, ale zároveň nám znemožňují vidět něco, co není nápadné, ale může se ukázat jako podstatné, když si toho všimneme. Jenomže my si toho nevšímáme, protože nejsme zvyklí si toho všimnout. A teď se zdá, že do tohoto efektu vstupuje jakési kontingentní dění, něco, co vám uměle vytvoří něco jako chaos. A to takový chaos, že vy na to nemáte schémata. A teď si je musíte vytvářet. A v té chvíli, kdy si je vytváříte, tak najednou jste vyhozeni z těch kolejí, a když chcete vyložit třeba tu kávovou sedlinu nebo pár karet, které padnou, nebo postavení hvězd a podobně – když to je něco, co nemá absolutně společného nic se situací, kterou chcete vybádat, tak ono vás to může vyhodit z těch kolejí, takže si všimnete toho, čeho byste si jinak nevšimli. Takže to je můj způsob nejkladnějšího pochopení eventuální pozitivní role třeba takové astrologie. Ne že by to skutečně něco řeklo, ale že vás to vyvede z vašich zaběhaných takových koloběhů myšlení. Kdo to umí bez těchto čaropadiček, tak se mu říká malíř. Malíř se bez toho obejde, nepotřebuje výklad jakékoli konstelace hvězd, vidí to, co ostatní nevidí. Protože je na to cvičený, má jiné zaběhané... Já to obvykle vykládám se sněhem, že každý normální člověk, když vidí sníh, tak ví, že je bílý. Vidí bílou barvu, vidí sníh. Žádný malíř to nevidí jako bílé, poněvadž malíř se nekouká, ten kašle na to, co ví. On se kouká a chce namalovat to, jak to je, a ne to, co o tom ví. Takže kouknout se na věci, jak jsou. Ale koukněte se v politice na věci, jak jsou. Když všichni máme nějaké předpoklady, jsme vedeni tím či oním, sympatií, nesympatií, tak se nedovedeme na to kouknout. Politika není na to příjemná, ale třeba když králové táhli do boje, tam už byly další problémy.

--- (s2a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...vnutili panovníkovi už předem, že to prohraje, nebo druhému zase ten druhý vnutil, že vyhraje, a to bylo tak sugestivní, že nakonec to tak dopadlo většinou.

Ale toto už vlastně patří do oblasti podvodů. Racionální výklad myslím, že může jít nejdál tam, kde jde o jakési vykloubení z těch běžných mechanismů myšlenkových, které člověka strašně zatěžují. Proto cokoliv, co má schopnost si zavádět jakési kontingentní momenty, může být něčím jako osvobozením ze sebe.

No, ale byli jsme u toho zjevení. Tedy teologie se ujala toho názvu, protože se klade proti – já teď mám obtíže, jak to vyjádřit, protože samozřejmě způsobů interpretace toho bylo strašně moc. Takže se lze přidržet toho raného nebo v podstatě Tomáše Akvinského anebo na něm závislého, že to rozlišování mělo vliv a dodnes má vliv i na leckteré ty protestantské teology; že je to jenom otázka katolická. Rozlišování takzvaného přirozeného myšlení, to jest toho myšlení, které každý člověk, pokud není nějak vadný, má k dispozici.

A potom myšlení, které je osvíceno zjevením. To znamená něčím, na co by sám od sebe nepřišel, ale co k

němu přichází a oslovuje jej.

Samozřejmě toto rozlišení se velice zabíhalo a vypadá to, že se to dostalo do teologie oklikami, ale ten hlavní problém potom zůstává jenom odsunut a neřešen. Pokud je zjevení chápáno jako pozitivní zjevení, čili takzvaný *offenbarungspositivismus*, jak Bonhoeffer vytýkal Barthovi, ale nejdříve se o tom mluvilo u Schellinga. Totiž pozitivní je v tom smyslu, že prostě tady někdo byl prorok a najednou byl osloven a teď slyšel, co má udělat. Tedy že to neinterpretujeme tak, že se ozvalo svědomí a začal přemýšlet a nakonec došel k tomu, že nemůže jinak, jak to znal Luther, „tady stojím a nemohu jinak“, a prostě musel udělat něco. Ne, tím, že on prostě to slyšel a poslechl a neví proč. To patří ke zjevení. Neví proč, ale prostě mu to někdo řekl, tak to udělal. Asi jako matematikovi by někdo řekl výsledek formule, ale matematik by nevěděl jak, tak se toho držel. To se stalo taky, máme několik případů v dějinách, že vynikající matematik na okraji knížky, kde se píše, že zatím se nepodařilo to či ono vyřešit, tak tam řešení znal a napsal ho, ale nenapsal, jak na to přišel. Od té doby řešení funguje, všichni s tím počítají a nikdo neví jak. To je ono. Něco takového. Filosoficky je tohle strašně redukované, protože jestliže mě něco oslovuje, co nejsem já, co je u mě zvenčí, tak já to musím pochopit. Jinak mě to neoslovuje. Když mě někdo osloví a já tomu nerozumím, tak jako kdyby mě neoslovil. To už říkal Herakleitos, že slyšíce nechápou, podobají se hluchým. Když to pochopím, tak je to moje pochopení. To nemůže být pochopení, které mně někdo naleje do hlavy. To je moje.

Čili zásadně není rozdíl mezi tím, když mě napadne řešení matematického příkladu a když mě napadne něco, co pak jako prorok neříkám, že to je vůle Hospodinova. Mezi tím není rozdíl. Buď jsem to pochopil a pak o tom nemám co povídat, a pak se k tomu musím znát.

V nejlepším případě by to možná – no, to není možné – fungovalo jako tady nahrávací přístroj, na který někdo něco nahrál a pak si to může řada lidí pouštět, ale ten přístroj neví nic o tom. On to prostě zaznamenal a pouští dál. Ale s proroky je to stejně s dalšími, takže to zjevení se pak předává v tradici tak, že my všichni jsme magnetofony, na které se to nahrálo a které to vydávají dál, a nikdo nerozumí ničemu. A nebo, pokud to pochopíme, tak je to naše pochopení. Čili filosoficky je ta otázka zjevení nevyřešená. To je jenom takzvaný *šibolet*, prostě jenom taková hezká slovní hříčka. Filosofové někteří se nechali vehnat do toho, že byli proti zjevení, ještě i Jaspers na to doplatil a mluví o víře, o filosofické víře, ale bez zjevení. Což taky nemá smysl. Prostě když mě něco osloví, nějaká myšlenka, tak se mi zjevila. Jaký je rozdíl mezi tím, když se mi zjeví nějaký nápad a já ho sleduju a ukáže se, že je nosný? Jaký je rozdíl mezi tím nápadem, který takhle prověřuju, a mezi zjevením? Vždyť ti proroci neměli žádnou kontrolu. Nemohli žádat od Pána Boha, aby jim to dal písemně nebo s pečeti, s podpisem, vlastní krví, aby se na to podíval, nebo nějak tak prostě dokázal, že to opravdu je od něj a ne od někoho jiného, a jak to, že ho to nenapadlo jen tak náhodou. Prostě to nešlo, to nikdy nejde. To je jenom nápad, který padne na nás a který je prověřený.

Tedy stále říkám, to je z filosofického hlediska. To je nedořešeno, to zjevení je prostě slovo. A na druhé straně je to slovo, které si filosofie může docela dobře přivlastnit. To jest to, že se věci zjevují. Proto to zdůrazňuje fenomenologie. Fenomenologie zdůrazňuje to, že vlastně cokoli vidíme, slyšíme a tak dále, všechno má smysl. Protože pokud to nemá smysl, tak to nemůžeme vidět. My to vidíme jenom proto, že to má jakýsi smysl. Jiná věc je, že fenomenologie prostě neuvažuje o tom, jestli to má smysl samo o sobě, nebo jestli ten smysl tam dáváme tím, že tomu nějak rozumíme, že to chápeme, že to vnímáme a tak dále. Ale každý vjem, každá myšlenka, všechno má smysl. Nesmyslnost nemůžeme vnímat. Můžeme vnímat jenom to, co má smysl. A nesmyslnost jenom na pozadí nějakého smyslu. A to znamená, že nás něco oslovuje. Všechno nás může oslovit. Hvězda nás může oslovit, ale i kniha nás může oslovit, nějaký myslitel nás může oslovit, ale také básník. Prostě jsou různé druhy oslovení a tam, kde se nám rozbřesne, kde něco zaslechneme, co nám dává smysl, tam všude můžeme mluvit, že se nám něco vyjevilo, můžeme mluvit o tom vyjevování, čili o zjevení.

Záleží na teologii, aby upřesnila, jaké zjevení má na mysli. Ale ona to upřesňuje tak, že to objektivuje. Že říká: „No jo, ale to jsou všelijaká různá zjevení, ale toto je zjevení od Boha.“ Čili přesně to, co se nedá

prokázat. To je právě to, že ta pravda je sama tím posledním měřítkem. A Bůh totéž. To jsou prostě Bůh a pravda, to jsou celkem dvě rozdílná slova jenom, ale znamená to v podstatě totéž v té evropské tradici. Ale taky ukazovali naši myslitelé v tomto století, jako *Eberhard Jüngel* tady, Hromádka, jakožto teolog, nebo souteolog a považován, a Emanuel Rádl, který vlastně celý život se pokoušel interpretovat pravdu tak, že navěsil na to slovo všechny nezbytné konnotace, které visí na pravdě, aby nemusel říkat Bůh. Protože to slovo Bůh je zatížené.

To je k tomu zjevení, že pravda se nám nepochybně musí manifestovat. Ale to, že se zjevuje, to je jenom akce z její strany a nic nepomůže, když my neuděláme ten svůj krok ze své strany. To jest, že se otevřeme vůči té pravdě a že ji začneme chápat. Na druhé straně, my se musíme otevřít a být připraveni k pochopení, ale když nás pravda neosloví, tak nemáme co pochopovat. To je druhá věc.

Nerad bych, aby se z toho dalo vyvodit, proto to dodávám, že si to všechno vymýšlíme. To nejde, protože my máme ten základní dojem, že jsme tady na světě s nějakým posláním. Samozřejmě jsou lidé, kteří toto nemají, ale pak je otázka, co se s tím dá v tomto světě dělat.

V momentě soudu filosofie jde o jakousi základní víru, to jest o jakési zakotvení. A to zakotvení se týká pravdy, *love of truth*. A zase jenom opakují, že nejstarší literární doklad té největší tradice filosofického sebepochopení, totiž že filosofie je *filosofein*, že je milování moudrosti, nejstarší literární dokument tam jako rovnocenné k tomu slovesu *filosofein* dává *filaethein*, čili milovat pravdu. To je v Platonově *Symposion*.

Čili je zcela legitimní, když místo o lásce k moudrosti mluvíme o lásce k pravdě. A ta podstata filosofie spočívá v tom, že miluje pravdu a že ji nemá, že ví, že ji nemá. A touží po ní, dělá všechno, aby se jí přiblížila, ale nikdy se nemůže vydávat za tu disciplínu, která má pravdu.

To je ta míra, to je základní míra. Spoléhat na pravdu, ale vědět, že i když toto spoléhání nepomůže, když ta pravda sama nepřijde. A pravda nemusí. Není to tak, že pravda přichází stále. Pravda přichází, nebo nepřichází. To je kontingentní záležitost. A když nepřichází, tak nám nezbyvá než být připraveni na ten příchod. My si ten příchod nemůžeme vynutit.

A pravda se netýká těch nejbanálnějších, nejdrobnějších věcí, kterými každodenně hýbeme. Ty nejhlubší hlubiny pravdy, ty se týkají celého našeho života, celého života národů, života států, života celé společnosti, civilizace, života celého lidstva. Pravda se ve své podstatě, ve své největší hloubce, ve svých kořenech týká toho.

A může se docela dobře stát, že třeba celé lidstvo neosloví. Jak si jinak můžeme vysvětlit, že jsou doby, kdy jsou vynikající filosofové, trénovaní, technicky na výši a nic? To je prakticky toto naše století. Máme sice několik vynikajících filosofů v tomto století, ale co ti filosofové vlastně řekli? Je to k nesrovnání s něčím, co se odehrávalo v duchovních a myšlenkových dějinách dříve, v alespoň některých dobách. Všecko se zdá nasvědčovat, že dnes, ale to už celé století, že pravda mlčí, že nepřichází. Nám nezbyvá nic než být otevření a neříkat, že žádná není.

To je čekání. Protože koneckonců lidský život záleží na tom, jestli se spolehne na spolehlivé. Přece nebudeme, když spolehlivé nepřichází, tak se nebudeme spoléhat na nespolehlivé. Když nám někdo doporučuje spoléhat se na cokoli, jen hlavně se spolehnout, no tak to je bloud. A když zase naopak předstírá, že spolehlivé zná, že ví, co to je, a jenom nám doporučuje se spolehnout a vy vidíte, že není možné se na takovou blbost spolehnout, no tak to taky není řešení.

Takže se doporučuje si ujasnit, že pravda není tady po ruce, že není možno ji hledat jako ten lék nesmrtelnosti, co se vydal hledat Gilgameš. To jest chodit po světě a hledat, kde by ji bylo možno utrhnout. To se s pravdou nedá dělat.

Jediná věc je se připravit na setkání s pravdou. A co je přípravou? Teď to je skoro kázání, já se omlouvám. Přípravou na setkání s pravdou je reflexe. Někteří už to z vás znají, ale já to znovu zopakuji. Reflexe, podstatou reflexe je schopnost vědomí se vztáhnout k sobě, přistoupit k sobě. Aby vědomí nebo myšlení mohlo přistoupit k sobě, tak musí nejprve od sebe odstoupit. Jako teď sedíte, tak nemůžete k sobě přistoupit, to už jste slyšeli. A když vstanete, tak zase není ke komu přistoupit, když zůstane židle prázdná.

Čili fyzicky to nejde, vědomí to umí.

A umí to za jedné podmínky, za jednoho předpokladu. To je to, že skutečně se distancuje od sebe, obrátí se k sobě zády, nebo jak to překládá Heidegger, stojí vně ze sebe, *Ek-stase*. Tenhle překlad se mi nejvíc líbí, protože je dynamický. Nejde o to vykročit, prostě si tady stát. Vy se k sobě musíte, v tom, jak stojíte vně ze sebe, vy se k sobě musíte obrátit zády, vy sami sebe musíte nechat za sebou. To je filosofická reflexe.

A teprve v tomto extatickém momentu reflexe, *Ek-stasis*, to je právě to stání vně ze sebe, v tom extatickém – to už nemá s tou mystickou extází nic společného – v tom extatickém momentu reflexe, tam jediné se můžete setkat s pravdou. Nikde jinde. V tomto světě se nemůžete nikde v čase a prostoru setkat s pravdou, poněvadž pravda přichází z budoucnosti. A z budoucnosti se můžete jediné setkat s pravdou, nikoliv z přítomnosti. Cokoliv je přítomného, je vždycky nutno posuzovat z hlediska pravdy a ve světle pravdy.

Právě s pravdou se člověk může setkat a právě jenom člověku může odpovědět tím, že vystoupí ze sebe. Poněvadž pravda, i když vystoupí, tak je to pořád ono, že stojí vně ze sebe. Ta aktivita je pravdivostní, tam musí být cosi také pasivita, cosi jako pasivita. Tam musí být ta otevřenost. Tam musí být ta připravenost k přijetí, akceptaci, uznání. Ne k vytváření, překračování, přemáhání.

Tady nejde o to, pravdu zajmout, co děláme v pojmech, že se jí zmocňujeme. Pravdu nemůžeme zajmout, leč pravdou se sami musíme nechat zajmout. To je to, co... já jsem vám to už říkal, ale co rád opakuju, jednak to napsal Rádl v tom osmadvacátém roce nebo koncem sedmadvacátého roku ve svých *Dějínách filosofie*: ne my máme pravdu, ale pravda má nás. A přibližně sto let před ním to napsal v té poznámce k *Nové edici moudrosti* Karel Marx: ne já mám pravdu, ale pravda má mne. To jsou na první pohled jenom metaforická slova, ale my je musíme vzít vážně. Vůči pravdě nejsme těmi, kdo uchopují, nýbrž kdo jsou uchopováni.

Asi tak jako světlo, pro nás to není to, co chceme poznávat, co chceme vidět, koukat se do slunce. Tam to vnímáme jako pomůcku. Slunce tam nějaké je, poněvadž se můžeme podívat jenom přes nějaký filtr nebo fotografovat raději, poněvadž to příliš moc září a nemůžeme to vyfotografovat pohledem, s tou pravdou je to úplně jiný. To slunce nevidíme, ale věci vidíme díky slunci. Tedy my nemůžeme přistupovat k pravdě tak, že ji chceme dostat do svých tenat, zajmout ji, uchopit ji, učinit ji svým zajatcem, svým majetkem, nýbrž jediná možnost je, že se jí dáme k dispozici.

To zní strašně divně. Já to budu opakovat pořád v různých souvislostech, musíme si na to zvyknout, protože to je ta druhá alternativní tradice evropského pojetí pravdy, která je nosná, stále ještě nosná, kdežto ta první tradice, která pravdu činí závislou na tom, co jest, prostě zcela už vyschla, tam nic rozumného se z toho už nedá vydobýt. Všechno, co se s tím dalo udělat, už se udělalo. Nechci zavírat dveře, možná že si ještě někdo v poslední chvíli něco vymyslí, ale nevypadá to. Vypadá to na to spíš, že nikdo nemá, co by k tomu dodal. Traduje se to jenom proto, že sama pravda mlčí. Ve chvíli, kdy promluví, tak se to ukáže definitivně jako nepřežilé.

Jestli to vypadá mysticky, ujišťuju vás, že nejsem mystik. Jestli vám to připadá pojmově ne dost kongruentní, ne dost logické, tak to připouštím, protože tam je spousta paradoxních věcí a paralogických věcí, ale to patří k podstatě toho tématu. To téma je poznamenáno dvojím počátkem, dvojím druhem kořenů a my tam máme pořád co dělat s napětím mezi dvěma tradicemi. To je jedna věc. A zadruhé, my jsme propadli té jedné tradici do té míry, že ještě neumíme myslet dost v té druhé, že nám z ní zůstaly jenom takové malé kalky. My z těch kalků teď musíme udělat, co je v našich silách, restituovat je, *ad integrum* je vybudovat. Ovšem i to je nesprávné, protože ona nikdy integrální filosofií nebyla. Čili na nás je pokusit se tu filosofii z toho udělat. Že to půjde, já jsem přesvědčen a měl bych přesvědčit i vás.

Ještě je čas, doufám, že se nikdo k tomu netváří tak, že už to zase přetahuju. Tak já už dál k tomu povídat teď nebudu. Máte-li nějaké připomínky, dotazy, námítky, tak teď. Každopádně připomínka může být docela vhodná pro příště, prosím.

Jiný hlas: Mně zase tam nebylo jasné, co jste myslel tím, že až ta pravda promluví, až skrze někoho

promluví nebo...

Hejdánek: No tak, aby promluvila skrze někoho, tak nejdřív na toho někoho musí promluvit. A teď je otázka, jestli pravda nemluví a my ji jenom neslyšíme, anebo jsme dost připraveni poslouchat a ona mlčí. Já když to takhle říkám, tak to vypadá jako jakási personalizace. Kdo ví. My totiž nevíme, co je pravda a nemůžeme dost dobře říkat, co je pravda. To se k tomu ještě vrátím, že pravda je ryzí nepředmětlost, to znamená my to nemůžeme zpředmětňovat, my nemůžeme říkat, co je pravda. Pravda není něco. Ale přece jenom nějak musíme být schopni mluvit nebo něco říct, aby to dávalo smysl, co do pravdy.

My si budeme ukazovat, že jediná možnost je, když si uvědomíme, že naše promlouvání a naše myšlení je plné nepředmětlných konotací, na které nedáváme pozor, a že máme tady obrovské pole působnosti k tomu, abychom se naučili zacházet s těmi nepředmětlnými konotacemi. To je potřeba se naučit, to není jednoduché. Stejně tak jako se museli Evropané naučit, od několika filosofů, kteří s tím začali, se naučili zacházet s pojmy. To nebylo jasné, víte, jaké potíže to dělalo těm současníkům Sokratovým, když je nutil – a to nebyli neinteligentní, nevzdělaní lidé, to byli lidé velmi často sofisticky orientovaní, rétoricky orientovaní, byli to lidé, kteří se Sokratem dlouhá léta chodili – a pořád jim to dalo hodně práce myslet pojmově, k čemuž je Sokrates nutil.

Takhle to bude vypadat v nejbližší budoucnosti také s těmi nepředmětlnými konotacemi. A zatím o tom nevím, jak jinak mluvit než takovýmhle trochu metaforickým způsobem, že pravda mlčí. To vypadá divně. Ale tím se chce naznačit, že prostě pravda tady není k mání, kdy si kdo vzpomene. Prostě musí na ni čekat. Musí dělat, co je v jeho silách, a pak ještě ta pravda nemusí promluvit. A to je přesně to, co děláte, když matematik zkoumá nějaký problém a měsíce na tom pracuje a jednoho krásného dne najednou nahledne, ono to takhle vypadá velmi podobně.

Jiný hlas: A já bych se k tomu ještě zeptal. Protože mně to připadá, jako kdybyste to rozlišoval mezi různými způsoby vyjadřování se pravdy. Že jednak nějakým způsobem k nám promluví, potom nějakým způsobem tady musí neustále svítit jako to světlo, protože jinak bysme vůbec nemohli nic chápat, a jednak musí na každého z nás neustále útočit, protože bysme se jinak nemohli vidět a prostě růst. Nebo jak to říct?

Hejdánek: Ono to je pořád jedno. To je jako, vezměme si opět jeden příklad, když dobře porozumíte, co to je řeč anebo co to je jazyk, tak tam najdete jisté období. Jazyk taky není jenom instrument, jazyk je něco společného. My můžeme něco říkat, aby to dávalo smysl, jediné když nějak přijmeme ten řád jazyka. A nemůžeme říct, že jsme si ho vymysleli. My nevíme, jak jazyky vznikaly. My máme velmi omezené znalosti dokonce i toho, jak se vyvíjely, jak se měnily, ale kde se jazyk vzal, nevíme, netušíme. A přece náš vztah k jazyku, když si to pustíte hlavou a nedáte na lingvistické učebnice třeba, které to vždycky nějakým způsobem do té teorie vecpou, když si všimnete, jak skutečně žijeme v jazyce, jak tam bydlíme v tom jazyce – zase věc, kterou zdůrazňoval Heidegger, bydlit v jazyce. To zase vypadá jako takové metaforické, ale je to tak, my jsme těmi domorodci jazyka.

Ale navíc nejen jazyka, také my bydlíme v řeči, to znamená v tom, co je společné všem jazykům. Je jedno, jestli někdo bydlí v češtině nebo němčině nebo angličtině, my si můžeme rozumět, poněvadž bydlíme v téže řeči v hloubi. A to všechno je něco, co musíme také přijmout, co není jenom naším výkonem. Jazyk není jenom *lexikon*, kterej máme, a pravidla, jak se jednotlivá slova spojují. Pravý jazyk je něco víc. Co kdybychom to pořádně prozkoumali, tak to je první krok k tomu, co to je to, co je společné všem jazykům? Jak to, že je možno překládat z jednoho jazyka do druhého, i když je to těžké někdy a tak dál, ale přece jenom je to možné? Něco je, co je společné všem lidem, a to je myšlení v té původní relevanci. Co to je, věnovat svou subjektivní aktivitu tomu, abychom mysleli, ne abychom jen tak utíkali nějakým představám, aby nápady nás obíhaly? Ne, v řádu myšlení. Toho myšlení, které bolí. To je něco, co musíme vzít na vědomí, myšlenky nás oslovují. Myšlenky těch druhých lidí. No a nakonec se tady musíme ještě za tím vším prostě si uvědomit, že sám jazyk nám něco předstírá, sama řeč něco říká, respektive skrze řeč ještě něco nás oslovuje. Vzpomeňme soubor o to, co je pravda, to, co nás oslovuje skrze řeč, ten odkaz k té pravdě. Do toho jazyka to musí někdo přeložit, kdo to pochopí v té řeči.

No a ta pravda může asi působit i jinak než skrze *logos*. Já si nedovedu představit, nebo aspoň ne ten *logos*, o jakém teď mluvíme. Já si nedovedu představit, že by tady čtyři a půl miliardy let nebo tři a půl miliardy let, kdyby tady byl život, který pořád jde, sice složitě a s obrovskými ztrátami, ale pořád jde od toho nejnižšího k tomu vyššímu a vyššímu, že to dává jakýsi smysl, je to jakési kontinuum, a že by v tomhle nebyl *logos*. No a jaké to je *logos*, jak dalece nás může tenhle *logos* oslovat a jak dalece skrze tenhle *logos* také oslovuje ty všelijaké žízály a já nevím co všechno. To jsou otevřené prostory, my si tyto otázky musíme klást. Že to vypadá divně, filosofie vždycky vypadá divně. Moc jsem vám neodpověděl. Jiný hlas: Mě zajímalo, jestli lze říct, že ta pravda mlčí, když neustále musí tady jako to světlo působit a neustále musí na každého z nás útočit?

Hejdánek: No ne, tak ona může neoslovovat nás. Ona může oslovovat jiné a vůči nám může mlčet. Poněvadž na druhé straně zas když nás oslovuje, tak nás oslovuje osobně, pak už není kam utéct. To nemůžeme jako: „Jo, oslovuje, a on to někdo vezme.“ Ne, to my osobně musíme odpovědět na to oslovení. Ta odpovědnost spočívá v tom, že jsme osloveni a musíme odpovědět. To oslovení je vždycky osobní.

Ta zkušenost je taková, to si nevymýšlím. Já se jenom pokouším ukázat na něco, co vy najdete ve své zkušenosti. Když to nenajdete, tak mně v žádném případě nevěřte. Já vám nechci nic sugerovat, já mám dojem, že to je přece zkušenost. Když je člověk jednou osloven, tak je osloven natolik, že by zaslechl nějaké oslovení a mohl se rozhodovat, jestli na to odpoví, nebo ne. To není ta zkušenost. Takhle nás může oslovit druhý člověk, když něco řekne někde na náměstí a my buď zareagujeme, nebo ne. Ale to oslovení pravdou, tam není vyhnutí. Jednou, když poznám, že je to tak, tak už mě nikdo nemůže zviklat. A přitom stále ještě je tady ta možnost, že se mýlím, a přitom k tomu musím takhle přistoupit. To je právě ten závazek, to je to sepětí. No, to není rezignace. On může být velmi realistický a teď ještě jde a dělá ještě doposledka něco, co považuje za smysluplné.

Mně to kupodivu, mně to hrozně připomíná v mnohem ještě svým způsobem dramatičtější příběh Lotův než ten Abrahámův. Abrahám jenom kšeftuje. Abrahám se počíná jak na orientálním trhu, tu cenu sráží dolů. Co jestli čtyřicet? Co jestli třicet? Co jestli jenom dvacet? A to je koumák *de facto*. To mě tak nenadchlo.

Ale mě nadchlo, že ten Lot nechce odejít. A když je vyveden násilím, tak prosí, aby nemusel až na ty hory, že tam nedojde, že to není možné, a tak aspoň to městečko Ségor. A je mu povoleno. To městečko je tím zachráněno, poněvadž mělo propadnout zkáze a nepropadne jenom proto, že bylo dovoleno Lotovi, aby tam zůstal. Jenomže potom po té zkáze se ohlédně a teď vidí tu hrůzu, a pak mu to městečko Ségor nic neříká. Už tam nemůže být a pak skutečně jde do té hory. Protože ta zkáza je taková, že už se opravdu není k čemu vrátit. On si v tom městečku Ségor, v jakémsi úvalu, chtěl zachovat něco pozitivního z toho, kde byl doma. Kousek toho domova si chtěl... Ted' se ukázalo, že i když ten kousek domova vyhandloval, a když dělal, že už nemůže a tak dále, tak dobře, tak to městečko bylo z toho vyňato, a to nebylo nic platné. Nesmí se tam zůstat a nakonec sám odejde už bez nucení a odejde tam, kam měl odejít na začátku. Takže to je velmi dramatická záležitost v tomto smyslu.

Tedy tam je něco, to oslovení, to je všechno to vyličení něčeho, co je úplně odlišné od mýtu. To není mýtus. Ty izraelské antimýty jsou plné vycházení do neznáma, ať už v dobrém jako ten Abrahám, anebo ve zlém, že musí do ciziny někam odejít. Ten domov je podvrácen. To je nemožná situace lidská. Tento domov asi je podvrácen.

A co v této situaci říká pravda? [nesrozumitelné] Povolí-li nám nějaké to městečko Ségor, ze kterého pak stejně nakonec budeme muset odejít.

No, takže to bylo tak spíš.

--- (s2b nerovnoměrná rychlost kazety_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Se nedochovaly, vůbec anebo jen v nepatrných útržcích, takzvaných zlomcích. Lze se jen dohadovat, zda šlo vůbec o takové jediné společné téma, anebo ne. Nic se nezdá nasvědčovat tomu, že by šlo původně o nějakou jednotu.

Já si myslím, že tomu bylo něco hodně podobné jako dnes třeba s otázkou, co je to postmoderní. Přčtete si různé autory, co říkají, že je postmoderní, a vidíte, že každý to vykládá jinak. Jediné, co je jim společné, je slovo postmoderní.

Já myslím, že to tenkrát s těmi prvními filosofy bylo podobné. Každý mluvil o *Peri fyseós*, ale pro každého to bylo něco jiného a společný byl jenom ten název. Přinejmenším nevíme, že to bylo lépe. Je to jedna z možností.

Není tedy nic z toho, že by šlo o nějakou jednotu na začátku a k té diferenciaci že by mělo dojít až později. Pravděpodobně ta mnohost a různost byla hned od počátku a jediné sjednocující bylo to slovo. Všechno se zdá nasvědčovat tomu, že pod názvem *Peri fyseós* psali nejstarší filosofové o velmi rozličných věcech a z velice se lišících perspektiv. Spokojit se s tím, že *physis* přeložíme slovem příroda, by bylo zejména filosoficky zcela neodpovědné.

Můžeme-li něco prohlásit s naprostou jistotou, pak to, že příroda v našem dnešním smyslu je něco naprosto odlišného od *physis* pro staré Řeky. Ale ještě i pro staré Řeky, pro různé Řeky to bylo leccos odlišného.

No takže i když zatím tápeme, zejména máme-li se rozhodnout mezi mnoha různými významy a významovými odstíny v běžné řeči, jak je dochována v různých nápisech, v řeči básníků a dramatiků a tak dále, u jednotlivých autorů, v tom tápeme. Musíme vědět, že se musíme rozhodnout. Nezbývá nic jiného. Zamlouvat tu různost nám nepomůže filosoficky, my se musíme pro něco rozhodnout.

V této situaci jsme však nutně konfrontováni s následující otázkou. Není třeba posuzovat myšlenkový vývoj, a to znamená včetně těch významových posunů, jako něco, co má smysl? Musí to být vždycky chápáno jako zmatek, jako konfuze? Nemůžeme v tom vysledovat něco rozumného, jak se pokoušel Hegel?

I když došlo k posunům ve významu již řeckého slova *physis* a pak latinského *natura* a příslušných ekvivalentů v živých evropských jazycích, neměli bychom v tom vidět pokyn založený na staletých a tisíciletých zkušenostech? To musíme také uvážit.

A tak stojíme hned na počátku před přímo propastnými těžkostmi a problémy. Není nikterak jasné, o čem vlastně tu má být řeč. Neboť nevíme, co to je *physis*. Jediné, co před sebou máme, je toto řecké slovo. Jeho význam musíme nejprve vyhledat, nebo přesněji řečeno, musíme jej stanovit. Musíme se na něm domluvit.

Při tom domlouvání si však můžeme vyjasnit jeden základní rozpor, který provází určitou velmi starou řeckou tradici chápání tohoto slova. Jako stojí proti sobě *physis* a *thetis*. Slovo *thetis* souvisí s etymologií *tithenai*, mluví se také o *tithémenai*, a znamená položit, posadit, postavit, ustavit, založit, zřídit. Odpovídající svoboda tedy spočívá v tom, že to, co je *theton*, je ustaveno lidským rozhodnutím. Kdežto to, co je *physei*, vzniklo, anebo se stalo, bylo ustaveno samo od sebe. A v tom je rozpor: *thesi* bez lidského rozhodnutí. To je ta sféra *theton* nebo *thesei*, nevyhovuje ani samo od sebe, ani o sobě. Zejména není jasné, o co tam vlastně v tom sporu jde.

Samo slovo *physis* není od přírody. Vývoj pod *thetei*, lidskou domluvou, lidským ustavením. Někdo to razil a ostatní to přijali. Byl o to ovšem mezi lidmi velký spor. Totiž spor o povahu jazyka, o povahu jednotlivých slov. Můžete si o tom přečíst v Platonově dialogu *Kratylos*. Ten doporučuji k prostudování, zejména pro tento jarní semestr.

Po této cestě se však nevydáme, protože na ni nejsme vůbec připraveni. Má to být jen malá, poněkud konkrétnější ukázka, jak se nám může ten problém *physis* vymstít. Jsou korálové útesy od přírody? Když je ten výrobek těch korálů, těch malinkatých živočichů, vypadají jako rostliny. Je bobry uměle vytvořená hráz zadržující vodu od přírody? Je to uměle vybudováno? Od přírody? Pokud ano, protože jsou to bobři, kteří to uměle vytvořili, jsou od přírody? Mělo by to patřit asi do filosofie biologické. A je-li na tom tak obtížné se tázat po tom, jsou slova od přírody, anebo jsou stanovena lidmi?